

LA (IN)SEGURETAT LINGÜÍSTICA DELS JÓVENS VALENCIANS¹

Josep M. BALDAQUÍ ESCANDELL

1. LA SEGURETAT LINGÜÍSTICA

La descripció de la seguretat o la inseguretat en l'ús lingüístic dels jòvens valencians és una necessitat en un moment històric, com el present, que es caracteritza pel debat sobre el model de llengua i la proposta de diferents models lingüístics des de distintes institucions i des de diversos àmbits territorials i ideològics.

L'anàlisi de diferents estudis sociolingüístics de caràcter empíric (LABOV, 1982³, 1983; OWENS & BAKER, 1984; LÓPEZ MORALES, 1979; BLAS ARROYO, 1993) posa de manifest que la inseguretat lingüística i les relacions que presenta amb altres variables sociolingüístiques poden variar segons els contextos estudiats. Altres treballs realitzats des de la sociologia del llenguatge (SWIGGERS, 1993; LEPICQ & BOURHIS, 1994) mostren que la inseguretat lingüística és més intensa en els territoris que tenen un caràcter perifèric respecte de les zones des d'on irradia la normativització, com és el cas, per exemple, del Quebec o de la zona francòfona de Bèlgica, respecte del francès normatiu de l'hexàgon (SWIGGERS, 1993: 25-26; LEPICQ & BOURHIS, 1994: 421-425).

En resum, les investigacions permeten comprovar la importància del context sociolingüístic en l'estudi de la seguretat o de la inseguretat lingüístiques: és molt diferent estudiar la seguretat lingüística en el cas d'una llengua majoritària, com és l'anglès a Nova York, que respecte d'una llengua minoritzada, com ara el francès al Quebec; es també molt diferent estudiar la seguretat lingüística en l'ús d'una varietat dialectal central respecte del procés de normativització lingüística i de difusió de les variants considerades com a prestigioses, que estudiar la seguretat en l'ús d'una varietat geogràfica que ocupa una posició perifèrica dins d'aquest procés. I està clar que la llengua catalana presenta al País Valencià aquesta doble condició de llengua minoritzada situada, a més, en una zona perifèrica que fins ara ha ocupat una posició secundària en el procés de normativització. Mentre que quan es parla de seguretat o d'inseguretat lingüístiques d'una llengua majoritària en un context monolingüe els factors que intervenen es refereixen bàsicament a les variants lingüístiques prestigiades socialment dins d'un procés de mobilitat social, quan es parla de la seguretat o la inseguretat lingüístiques en una llengua minoritzada intervenen a més altres factors relacionats amb el procés de normativització, les relacions de prestigi entre les varietats dialectals o la influència de la llengua majoritària.

1. Aquest treball s'ha realitzat dins del Programa d'investigació "Variació lingüística generacional i ensenyament del valencià" (GV-2433/94), aprovat en el Programa de Projectes d'Investigació Científica i Desenvolupament Tecnològic de la Generalitat Valenciana, l'investigador principal del qual és el Dr. Joan J. Ponsoda.

1.1. *El test de seguretat lingüística*²

William Labov (1982: 332-337, 429-430; 1983: 162, 178-179) va mesurar la inseguretat lingüística a Nova York a partir d'un test que constava de 18 mots-estímul que presentaven variants de pronunciació socialment significatives. Després que els subjectes enquestats escoltaven les diferents variants d'aquests mots, se'ls demanava que seleccionessin la forma que consideraven més correcta i, a continuació, se'ls preguntava quina forma utilitzaven habitualment. El nombre total de casos en què les dues eleccions diferien constitueix l'índex d'inseguretat lingüística construït per aquest autor.

Els test de seguretat lingüística que hem emprat en aquest treball segueix el model de Labov, però amb 33 estímuls lingüístics de caràcter morfosintàctic. S'han triat variables morfosintàctiques, tot seguint el model de López Morales (1979), perquè el control dels parlants sobre l'ús de les variants de caràcter morfosintàctic té un nivell mitjà entre el control més reduït dels elements fonètics i la major consciència en l'ús de les variants lèxiques (MARTÍN BUTRAGUERO, 1993: 340-342, 351).

Per a la realització del test l'enquestador llegia en primer lloc les 33 parelles de frases de la primera part del test, repetint-les totes una vegada perquè no hi hagués cap dubte. Es tracta de frases curtes i redactades de manera que l'atenció dels entrevistats se centre sobre el fenomen a estudiar i no tinguin dificultats per a discernir la variable lingüística sobre la qual es demana la seua opinió. En la lectura s'alternaven les variants més normatives o formals i les variants no normatives o menys formals sense seguir un patró fix per evitar les respostes estereotipades. Les instruccions que donava l'entrevistador deixaven ben clar que havien de jutjar quina de les produccions valoraven com a millor o més adequada, però que no es tractava de valorar la correcció o la incorrecció de les frases, ja que en molts casos totes dues frases eren igualment correctes des d'un punt de vista normatiu. També quedava clar que no es tractava d'un examen sobre els coneixements lingüístics, sinó de donar l'opinió sobre quines formes lingüístiques eren preferibles. La segona part del test, que es realitzava després d'un breu descans d'uns 5 minuts, consta de 33 parelles de frases diferents de les de la primera part, però que contenen les mateixes variables lingüístiques. En aquesta ocasió els entrevistadors explicaven als alumnes que havien d'assenyalar les formes que empraven habitualment, i es tornava a insistir que no es tractava d'un examen, ja que en molts casos les dues variables lingüístiques eren igualment correctes. També s'alternava de manera aleatòria l'ordre de lectura de les frases amb variants més normatives o formals i les frases amb variants no normatives o menys formals per evitar les respostes estereotipades.

1.1.1. Les variables lingüístiques

En aquest apartat presentem les variables lingüístiques que s'han inclòs en el test sobre la seguretat lingüística. Atés el caràcter divers de les variables, es presenten en tres subapartats:

- a) Les variables lingüístiques en què es pot establir una oposició entre una forma normativa i una de no normativa (23 variables). S'ha de tenir present que aquesta oposició implica gairebé sempre un nivell diferent de formalitat, i de vegades també pot inter-

2. Els treballs citats estudien la *inseguretat lingüística*. És evident que la seguretat i la inseguretat són les dues cares de la mateixa moneda, i que anomenar el fenomen d'una o altra manera és una qüestió de perspectiva.

pretar-se com l'oposició entre una forma tradicional de la comarca i una forma d'una altra procedència geogràfica;

- b) Aquelles variables que són totes dues normatives i l'oposició s'ha de formular des del punt de vista de la major o menor formalitat (8 variables). S'ha de remarcar que les variants menys formals són també les d'ús tradicional en la comarca, per la qual cosa l'oposició real és: +formal -tradicional vs. -formal +tradicional;
- c) Les variables que són totes dues normatives i l'oposició es planteja perquè cadascuna de les formes és usada habitualment en una varietat geogràfica diferent, normalment valencià vs. català central (2 variables).

En cada cas es presenta el fenomen lingüístic i, entre parèntesis, les dues formes que es proposen a la consideració dels enquestats, ordenades segons: 1) forma normativa / forma no normativa; 2) variant més formal / variant menys formal; 3) variant normativa valenciana / variant normativa no valenciana.

a) Formes normatives vs. formes no normatives

- L'adverbi de posició *davall* (*davall* / *baix*)
- L'adverbi de manera (*així* / *aixina*)
- Combinacions del datiu *hi* amb pronoms de complement directe (*hi la* / *se la*)
- Ús del pronom adverbial de tercera persona *en* en funció de complement directe (*en* / Δ)
- Ús pleonàstic del pronom *en* amb el verb *haver-hi* (*hi ha* / *n'hi ha*)
- Concordança del verb *haver-hi* (*hi havia* / *hi havien*)
- Ús del pronom adverbial *hi* en funció de complement circumstancial de lloc (*hi* / Δ)
- Morfologia del pronom datiu de tercera persona plural *els* (*los* / *lis*)
- L'adverbi de quantitat *gens* (*gens* / *res*)
- La conjunció final *perquè* (*perquè* / *per a què*)
- Ús del verb *ser* amb valor locatiu (*ser* / *estar*)
- Ús de la perífrasi d'obligació personal *haver de* + infinitiu (*haver de* / *tenir que*)
- Ús abusiu de la perífrasi d'imminència (*agafaré* / *vaig a agafar*)
- Ús de la preposició *de* davant de la conjunció *que* (Δ + *que* / *de* + *que*)
- Ús de la preposició *a* davant dels topònims (*a* + topònim / *en* + topònim)
- Expressió de la probabilitat (*deure* / *condicional* o *futur*)
- Ús de les preposicions *a* i *en* davant d'infinitiu (*a* + infinitiu / *en* + infinitiu)
- Concordança del participi passat (concordança / no concordança)³
- Ús del pronom *hi* en els verbs de percepció (*no m'hi veig* / *no em veig*)
- Ús de *lo* neutre (*el* / *lo*)

3. Col·loquem el fenomen de la concordança del participi passat en l'apartat d'oposició entre formes normatives i formes no normatives perquè Fabra mateix afirma que "és recomanable (si no obligatori) de fer concordar el participi passat amb el complement directe quan aquest és un pronom personal feble de tercera persona" (1933⁷: 96). En una altra obra gramatical Fabra assenyala que aquesta recomanació s'ha de seguir sobretot quan es tracta del pronom *la*, com és el cas que ací s'estudia (Fabra, 1984¹¹: 67). A més, aquest ús es correspon amb el tradicional del parlar valencià i de la comarca estudiada, encara que hi ha indicis que a la ciutat d'Alacant la construcció està perdent-se (Segura, 1996: 95). Malgrat que la normativa vigent és molt clara en considerar preferible (si no obligatòria) la realització d'aquesta concordança, som conscients que en l'actualitat la construcció està declinant, i que hi ha gramàtics que interpreten que es tracta només d'una recomanació (Solà, 1982³: 57-86; Badia, 1994: 683-684).

- Canvi de gènere del mot *costum* (*el costum / la costum*)
- Plural del substantiu *dilluns* (*dilluns / dillunsos*)
- Ús de la preposició *a* davant de complement directe ($\Delta + CD / a + CD$)

b) Variants més formals (i menys tradicionals) vs. variants menys formals (i més tradicionals)

- Infinitiu de *venir* (*venir / vindre*)
- Forma reforçada o sense reforçar de l'adjectiu demostratiu de proximitat (*aquest / este*)
- Ús del pretèrit perfet simple i del perifràstic (*anares / vas anar*)
- Morfologia de l'imperfet de subjuntiu (*parlasses / parlares*)
- Infinitiu de *veure* (*veure / vore*)
- Forma d'alguns ordinals (*setè / sèptim*)
- El pronom personal feble de segona persona plural (*us / vos*)
- El present de subjuntiu de la tercera conjugació incoativa (*servesca / servisca*)

c) Formes normatives valencianes vs. formes normatives no valencianes

- Plural dels mots amb restitució d'una *-n-* etimològica (*hòmens / homes*)
- L'adjectiu o el pronom possessiu de primera persona femení (*meua / meva*)

1.2. La mostra

L'estudi sobre la seguretat lingüística s'ha realitzat sobre una mostra de 143 jòvens de la comarca de l'Alacantí, i en concret de les localitats d'Alacant, Mutxamel i Xixona. És sabut que la llengua catalana pateix una situació molt problemàtica en aquesta comarca,⁴ que ha estat descrita com un cas clar de substitució lingüística (VALLÈS, 1995: 265; MONTOYA, 1995: 254). De tota manera, les poblacions que incloem en aquest estudi tenen una situació sociolingüística molt diferenciada. Segons el Cens de 1991 el percentatge d'habitants d'aquestes localitats que són capaços de parlar català són: Alacant, 24,9%; Mutxamel, 47,3%; Xixona, 74,3%. A més, són poblacions amb una caracterització sociolingüística molt diferent: mentre que a Alacant el català és una llengua submergida amb una presència social pràcticament nul·la, a Mutxamel hi ha dues comunitats etnolingüístiques bastant equilibrades i en plena competència i Xixona és una ciutat on la llengua catalana té bona salut i on s'ha aconseguit assimilar lingüísticament una bona part de la immigració castellanoparlant.

Els jòvens enquestats estudiaven 8è d'EGB o 2n d'ESO en el moment de realització de l'enquesta. Per tant, la gran majoria (el 94,4%) té 13 o 14 anys. Es tracta en tots els casos de jòvens que afirmen parlar català bé o molt bé. Hem format diversos grups combinant les variables referides a la primera llengua dels jòvens (castellà, bilingües⁵ o català) i les característiques del programa educatiu que segueixen: programa monolingüe (vehiculat bàsicament en castellà i on només s'estudia el català com a assignatura), i programes bilingües (en els quals el català té una presència important com a llengua vehicular dels ensenyaments).

4. Segons el Cens de 1991 només el 29,72% de la població de la comarca major de 3 anys declarava saber parlar català.

5. Els jòvens bilingües són aquells que declararen haver après a parlar català i castellà simultàniament.

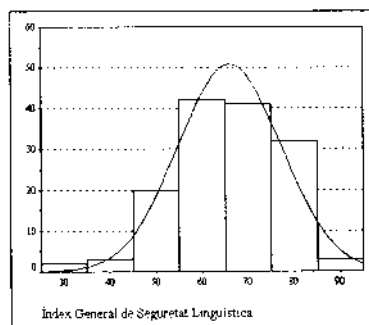
Els grups de joves de l'enquesta tenen la composició següent:

- a) Alumnes de primera llengua castellana escolaritzats en castellà que només cursen en llengua catalana l'assignatura *Valencià* (n = 34 - 23,8% del total);
- b) Alumnes catalanoparlants i bilingües familiars⁶ escolaritzats en castellà que només cursen en llengua catalana l'assignatura *Valencià* (n = 14 - 9,8% del total);
- c) Alumnes castellanoparlants escolaritzats en català (n = 28 - 19,6% del total);
- d) Alumnes bilingües familiars escolaritzats en català (n = 34 - 23,8% del total);
- e) Alumnes catalanoparlants escolaritzats en català (n = 33 - 23,1% del total).

A partir dels resultats del test s'ha elaborat un Índex General de Seguretat Lingüística i uns altres índexs per a valorar les tendències dins de la seguretat lingüística. L'Índex General de Seguretat Lingüística és el percentatge de coincidències entre les realitzacions que els enquestats consideren com a millors o preferibles i les realitzacions que produeixen habitualment. En aquest índex únicament es tenen en compte els acords entre les realitzacions habituals i les considerades com a preferibles, però sense valorar si aquestes coincidències segueixen o no les formes sancionades com a preferibles o preceptives per la normativa. És per això que s'han elaborat uns altres índexs per a analitzar les tendències dins de la seguretat o la inseguretat lingüístiques. Per a elaborar aquests nous índexs s'ha calculat:

- a) El percentatge de coincidències (seguretat) quan es valora com a preferible la forma normativa (o més formal, o pròpiament valenciana) i s'utilitza, a més, aquesta mateixa forma.
- b) El percentatge de coincidències (seguretat) quan es valora com a preferible la forma no normativa (o menys formal, o no valenciana) i s'utilitza, a més, aquesta mateixa forma.
- c) El percentatge de discordàncies (inseguretat) quan es valora com a preferible la forma normativa (o més formal, o pròpiament valenciana) però s'usa la forma no normativa (o menys formal, o no valenciana);
- d) El percentatge de discordàncies (inseguretat) quan es considera preferible la forma no normativa (o menys formal, o no valenciana) però s'afirma utilitzar la forma normativa (o més formal, o pròpiament valenciana).

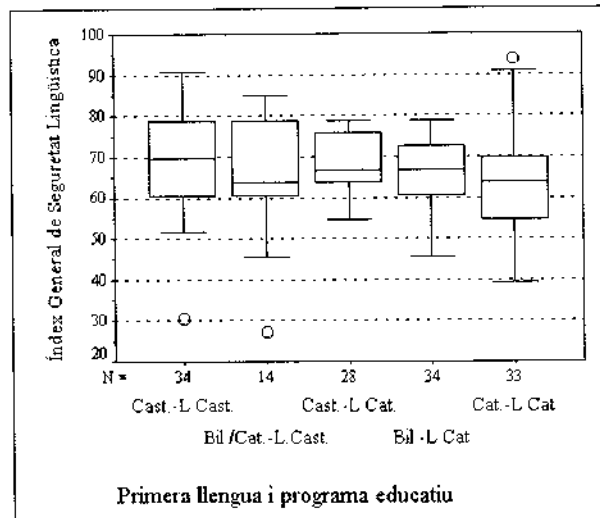
1.3. Anàlisi global de la seguretat lingüística

GRÀFIC 1: distribució de l'índex de seguretat lingüística

6. Tots els alumnes d'aquest grup utilitzen familiarment la llengua catalana, cosa que no passa, per exemple, amb els alumnes bilingües familiars escolaritzats en català (grup d). Són, doncs,

L'Índex General de Seguretat Lingüística del total de 33 variables estudiades és del 65,99%, i la inseguretat, per tant, del 34,01%.⁷ Dit en altres mots, les realitzacions que els alumnes enquestats fan del conjunt de variables estudiades coincideixen amb les formes que ells consideren preferibles en aproximadament dos terços de les variables, i no coincideixen en una mica més d'un terç. A primera vista sembla un índex de seguretat mitjà-alt, però es tracta d'una valoració relativa que no es pot extrapolar a la seguretat lingüística general, sinó que tan sols serveix per a comparar aquest índex segons els grups d'alumnes i les diferents variables de l'estudi.⁸ Els valors de l'índex de seguretat lingüística, que es poden veure representats en el gràfic 1, tenen una distribució aproximadament normal, cosa que confirma l'anàlisi estadística.⁹

GRÀFIC 2: distribució de l'Índex General de Seguretat Lingüística per als diferents grups d'alumnes

alumnes que tenen molt de contacte amb el model de llengua tradicional de la comarca i podríem considerar-los, simplement, alumnes catalanoparlants escolaritzats en castellà.

7. Aquest índex correspon a la mitjana aritmètica dels percentatges de seguretat de cada alumne (percentatge de coincidències entre formes preferides i formes utilitzades). Els valors d'aquest índex poden anar del 0% al 100%. El valor mínim de la seguretat és del 27,27% i el valor màxim del 93,94%, amb una desviació estàndard d'11,21. Cal comentar que per a obtenir aquest índex s'ha fet prèviament un procés d'imputació consistent a substituir els valors perduts en les variables que expressen la seguretat (corresponents als alumnes que no havien contestat quina era la forma preferida o la forma utilitzada en alguna variable) per la mitjana aritmètica de la sèrie arrodonida sense decimals.

8. Aquesta apreciació és nostra, i fa referència únicament a la seguretat relativa dins del conjunt de variables estudiades. La justifiquem perquè si es divideix la seguretat en 5 trams, els valors baixos anirien del 0% al 20%, els valors mitjans-baixos del 20% al 40%, els valors mitjans del 40% al 60%, els valors mitjans-alts del 60% al 80%, i els valors alts entre el 80% i el 100% de seguretat. Una altra interpretació més intuïtiva podria opinar que una inseguretat d'aproximadament un terç és elevada, però en fer aquesta valoració s'hauria de tenir en compte la naturalesa de les variables contrastades. En realitat aquesta mesura és un índex relatiu que només serveix per a valorar la seguretat (o la inseguretat) relativa entre els diferents grups i per a les diferents variables de l'estudi.

9. El valor de la probabilitat exacta en el test de Kolmogorov - Smirnov és: $p = 0,39270$.

En el gràfic 2 es poden apreciar les desigualtats en l'Índex General de Seguretat Lingüística entre els diferents grups de l'anàlisi.¹⁰ S'hi observa que les medianes dels grups d'alumnes es troben totes entre el 60% i el 70%, però que la distribució dels valors del grup de primera llengua catalana escolaritzat en els programes bilingües (últim grup del gràfic) es troba més esbiaixada cap als valors inferiors que la resta de grups. Així mateix, també s'observa una certa heterogeneïtat de la dispersió de la seguretat lingüística entre els grups, apreciable en les diferències de longituds de les caixes (amplitud interquartílica) dels grups. El gràfic de caixes també mostra l'existència de tres casos amb valors atípics.¹¹

L'anàlisi estadística demostra l'existència de diferències estadísticament significatives entre els grups ($p = 0,0380$), i la comparació entre grups *a posteriori* les confirma ($p = 0,0043$) entre els alumnes de primera llengua castellana del programa monolingüe, que són els més segurs, i els alumnes de primera llengua catalana dels programes bilingües, que són els més insegurs.¹²

S'ha comprovat la relació entre la seguretat lingüística global dels alumnes i altres variables sociolingüístiques. Presentem els resultats obtinguts en la taula següent:¹³

10. Els grups d'escolars del gràfic corresponen a: a) Cast. - L. Cast.: alumnes castellanoparlants escolaritzats en castellà que només cursen l'assignatura *Valencià* (programa monolingüe) i que afirmen parlar català "bé" o "molt bé"; b) Cat. / Bil. - L. Cast.: alumnes catalanoparlants i bilingües familiars escolaritzats en castellà que només cursen l'assignatura *Valencià* (programa monolingüe); c) Cast. - L. Cat.: alumnes castellanoparlants escolaritzats en català (programa bilingüe); d) Bil. - L. Cat.: alumnes bilingües familiars escolaritzats en català (programa bilingüe); e) Cat. - L. Cat.: alumnes catalanoparlants escolaritzats en català (programa bilingüe).

11. Aquests enquestats no es tindran en compte en les anàlisis estadístiques que són sensibles a la presència de valors anòmals (anàlisi de variància).

12. Com que no es dona el supòsit d'homogeneïtat de les variàncies i no s'ha trobat cap transformació matemàtica que permeti complir-lo, s'ha utilitzat la prova *H* de Kruskal-Wallis i s'han realitzat les comparacions entre grups *a posteriori* emprant la prova *U* de Mann-Whitney amb l'ajustament de Bonferroni (que impedeix acceptar diferències amb una probabilitat superior a 0,005). Cal assenyalar que, de tota manera, els resultats obtinguts amb les proves d'estadística no paramètrica són semblants als que s'obtenen amb l'estadística paramètrica (anàlisi de la variància d'un factor).

13. Cal recordar que en les ciències socials és habitual considerar estadísticament significatives les probabilitats inferiors a 0,05 (es pot observar aquesta dada en la columna titulada "Significat $F - t - R$ ").

TAULA 1: relació entre l'Índex General de Seguretat Lingüística i altres variables

FACTOR ¹⁴	SEGURETAT LINGÜÍSTICA		COMPARACIONS ENTRE GRUPS (p<0,05) ¹⁶
	F-t-r ¹⁵	Significat F-t-r	
Sexe	t = -0,32	p = 0,750	-
Classe social	F _{1,18} = 0,7707	p = 0,5123	-
Programa educatiu	F _{3,18} = 4,8350	p = 0,0031	PEV - PIP bàsic
Primera llengua	F _{2,18} = 4,2956	p = 0,0155	català - castellà
Llengua als pares	F _{3,18} = 3,7581	p = 0,0124	-
Competència oral en català	F _{2,18} = 1,0153	p = 0,3650	-
Ús del català	F _{1,18} = 2,0162	p = 0,0957	-
Adscripció grup lingüístic	F _{2,18} = 9,8649	p = 0,0001	valencià - resta de grups
Llengua preferida	F _{2,18} = 3,7776	p = 0,0253	català - igual català que castellà
Lloc de residència	F _{2,18} = 0,8304	p = 0,4382	-
Llengua de l'entorn	F _{2,18} = 1,0988	p = 0,3362	-
Tipus de motivació	F _{2,18} = 3,6963	p = 0,0274	-
ISIE	r = 0,2256	p = 0,007	-
Coefficient de Bilingüïtat	r = 0,2752	p = 0,001	-
Actitud envers el valencià	r = 0,1452	p = 0,087	-
Percepció de la unitat del català	r = -0,1703	p = 0,046	-

La informació presentada en la taula precedent permet comprovar que mentre les variables socials més generals (sexes i classe social) no semblen estar relacionades amb la seguretat lingüística general en el nostre context, sí que ho estan, en canvi, algunes variables sociolingüístiques que són, d'una o altra manera, índexs de catalanitat lingüística o d'identitat valenciana. La manca de relació dels factors sexe i classe social amb la seguretat lingüística pot ser deguda al fet que s'estudia la seguretat en l'ús d'una llengua minoritzada, i en aquest context la seguretat lingüística no deu estar relacionada amb la mobilitat social. La condició

14. Els valors d'aquestes variables independents provenen d'una sèrie de qüestionaris i tests contestats pels alumnes en el decurs de la mateixa investigació: a) un qüestionari sociolingüístic; b) una escala d'actituds tipus Likert sobre l'actitud envers la varietat valenciana de la llengua catalana; c) una escala d'actituds tipus Likert sobre la percepció de la unitat supradialectal de la llengua catalana; d) el càlcul d'un índex sobre la identitat (Índex Subtractiu sobre la Identitat Espanyola, ISIE) semblant al proposat per Ros, Cano i Haici (1987: 248, 251); e) el càlcul d'un índex sobre el predomini de la llengua catalana o castellana (Coeficient de Bilingüïtat) a partir d'una prova d'enumeració lèxica contextualitzada. Es poden consultar més dades a Baldaquí (2000).

15. S'ha utilitzat la prova t de Student amb les variables independents dicotòmiques, l'anàlisi de la variància d'un factor amb les variables independents categòriques i la correlació de Pearson amb les variables independents quantitatives.

16. El grup que apareix en primer lloc és el que presenta un índex general de seguretat lingüística menor.

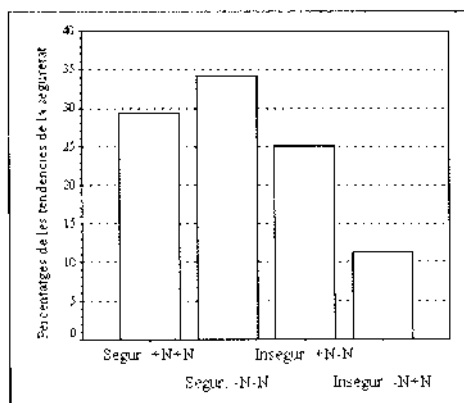
le llengua minoritzada explicaria, per contra, les relacions entre la seguretat lingüística en l'ús de la llengua catalana i les variables que s'han considerat índexs de catalanitat lingüística o d'identitat valenciana. Aquesta relació va sempre en el mateix sentit: són els jòvens d'una major catalanitat lingüística o d'una major identitat valenciana¹⁷ els que presenten una menor seguretat lingüística en l'ús de la llengua catalana.

S'ha vist en l'anàlisi del gràfic 2 que el grup de llengua catalana escolaritzat en els programes bilingües és el que presenta l'índex de seguretat més baix, però que, en tot cas, les desigualtats entre els diferents grups d'alumnes no són molt intenses. Els resultats arreglats en la taula 1 són coherents amb aquesta interpretació, ja que hi ha diferències no massa intenses, però que no són degudes a l'atzar, i sempre van en el mateix sentit: són els alumnes més catalanitzats lingüísticament i més compromesos amb la seua llengua i cultura els que presenten uns índexs inferiors de seguretat lingüística.

1.4. Les tendències dins de la seguretat lingüística

Per a analitzar les tendències generals dins de la seguretat cal tenir en compte prèviament si les formes que s'avaluen són acceptades per la normativa o no ho són. És per això que es realitzaran tres anàlisis de les tendències de la seguretat: una a partir de les formes considerades normatives enfront de les paral·leles que no ho són; una altra de les parelles de variants que essent totes dues normatives presenten diferències en el nivell de formalitat; i una tercera de les parelles de variables que són normatives però que representen varietats geogràfiques diferents.

1.4.1. Anàlisi de les formes normatives vs. les formes no normatives

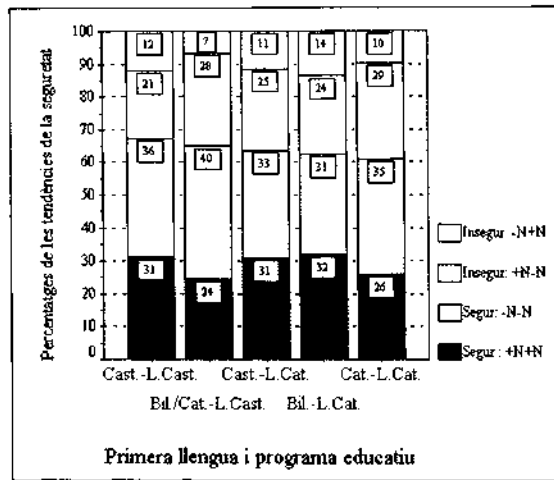

GRÀFIC 3: mitjana dels percentatges de les tendències de la seguretat lingüística en els ítems en què hi ha l'oposició entre una variable normativa i una de no normativa.

17. Es tracta dels jòvens que assisteixen als programes educatius que utilitzen el català com a primera llengua, els que tenen com a primera llengua el català i l'utilitzen en la relació amb els pares, els que s'autoconsideren principalment catalanoparlants i expressen la seua preferència per la llengua catalana, els que manifesten tenir una motivació integradora en l'aprenentatge del català, els que tenen una identitat valenciana —mesurada amb l'Índex Subtractiu d'Identitat Espanyola— més acusada, els que s'acosten més a l'equilibri lingüístic entre el català i el castellà i els que perceben amb més claredat la pertinença de la varietat valenciana al diasistema comú de la llengua catalana.

En el gràfic 3 es pot observar¹⁸ que en el cas de les 23 variables en què hi ha una oposició entre formes normatives i formes no normatives, la seguretat global (que és la suma de les alçades de les dues primeres columnes) arriba a un 63,7%, amb un lleuger predomini de la seguretat lingüística en l'ús de les formes no normatives (34,2%) sobre la seguretat basada en l'ús de les formes normatives (29,4%). L'índex d'inseguretat (suma de l'alçada de la tercera i la quarta columnes) és del 36,3%, i en aquest cas predomina el sentit més lògic de la inseguretat (valorar com a preferible la forma normativa però recordar l'ús de la no normativa) amb un 25,1%, sobre l'altre sentit possible de la inseguretat (11,3%).

La suma dels percentatges de les columnes primera i tercera dona idea de l'aprenentatge (conscient) o l'assimilació (inconscient) de les variants normatives, ja que expressa la preferència per aquestes. Així, es pot concloure que l'alumnat considera preferibles aquestes variants enfront de les paral·leles que no s'ajusten a la norma del català només en un 54,5% dels casos, percentatge que cal valorar com a reduït. Si es compara aquest percentatge entre els diversos grups d'alumnes de l'estudi es comprova que no hi ha diferències estadísticament significatives pel que fa a les preferències per les formes normatives enfront de les formes no normatives ($F_{4, 135} = 0,5115$; $p = 0,7274$).¹⁹

GRÀFIC 4: percentatges de les tendències de la seguretat en l'ús de les variants normatives (o no normatives) segons els diferents grups d'alumnes

18. Les etiquetes de les columnes s'interpreten fàcilment si es té present que primer es fa referència a la valoració de la forma lingüística i en segon lloc a l'ús que se'n fa. Per tant, "Segur: +N+N" es refereix al percentatge de casos en què l'alumnat considera preferible la forma normativa i la utilitza; "Segur: -N-N" es refereix al percentatge de casos en què l'alumnat considera preferible la forma no normativa i la utilitza; "Insegur: +N-N" indica el percentatge de casos en què es considera preferible la forma normativa però s'usa la no normativa; i "Insegur: -N+N" indica el percentatge de casos en què es considera preferible la forma no normativa però s'usa la normativa.

19. Els percentatges d'alumnes de cada grup que consideren preferibles les formes normatives són: castellanoparlants escolaritzats en el programa monolingüe: 52,04%; bilingües familiars i catalanoparlants escolaritzats en el programa monolingüe: 52,84%; castellanoparlants escolaritzats en els programes bilingües: 55,74%; bilingües familiars escolaritzats en els programes bilingües: 55,75%; catalanoparlants escolaritzats en els programes bilingües: 55,30%. Com es pot comprovar,

A partir de la informació sintetitzada en el gràfic 4 es poden comprendre les tendències que segueixen la seguretat i la inseguretat lingüístiques en aquest conjunt de variables entre els diferents grups d'alumnes. L'anàlisi estadística²⁰ ajudarà a valorar la intensitat i la significació de les diferències que mostra el gràfic. En primer lloc és evident que els diferents grups d'alumnes presenten uns perfils bastant semblants pel que fa a les tendències de seguretat o inseguretat en l'ús de les variables lingüístiques en què hi ha una oposició entre una variant normativa i una de no normativa, cosa que confirma l'afirmació que s'acaba de fer en el sentit que no hi ha diferències importants entre els grups d'alumnes pel que fa a les preferències per les formes normatives enfront de les formes no normatives.

Si es fila més prim es veu que hi ha dos grups d'alumnes (els catalanoparlants escolaritzats en català, i els bilingües i catalanoparlants escolaritzats en castellà) que presenten una menor seguretat en l'ús de les formes normatives.²¹ Alhora, s'observa que mentre aquest darrer grup destaca per la major seguretat en l'ús de les formes no normatives (segur: -N-N), el grup d'alumnes de primera llengua catalana escolaritzat en els programes bilingües és el que presenta un grau superior d'inseguretat, sobretot en el sentit que coneix les formes normatives però utilitza les no normatives (insegur: +N-N). Cal recordar que adés,²² en analitzar globalment la seguretat lingüística, s'ha arribat a la conclusió que els alumnes de primera llengua catalana dels programes bilingües eren els que presentaven un índex més elevat d'inseguretat. Ara hi ha evidències que permeten afegir que la major part d'aquesta inseguretat es manifesta en l'ús de les formes no normatives, que són formes col·loquials d'ús tradicional, malgrat que coneixen les corresponents variants normatives.

La lectura conjunta d'aquestes tendències té una lògica clara: els alumnes amb una condició lingüística més decantada envers el català són els que tenen més contacte amb el model de llengua tradicional i una tendència major a usar les formes col·loquials tradicionals; en el cas dels alumnes escolaritzats en els programes bilingües aquest fet els produeix una certa inseguretat, ja que tenen un millor coneixement de la normativa lingüística, mentre que per als alumnes escolaritzats en els programes monolingües en castellà el menor coneixement de la norma implica una major seguretat en l'ús de les formes col·loquials no normatives.

els alumnes dels programes bilingües tenen un percentatge de coneixement de la normativa una mica superior, però en tot cas les diferències entre els grups cal valorar-les com a reduïdes, i l'anàlisi de dades confirma que no són estadísticament significatives. Cal tenir present que moltes de les variants lingüístiques que tenen l'oposició forma normativa vs. forma no normativa del test de seguretat lingüística corresponen a aspectes normatius que no s'estudien de forma específica en el nivell educatiu en què es trobaven els enquestats.

20. El gràfic 4 és un gràfic de columnes compostes de base 100%. És una representació gràfica dels resultats de la taula de contingència (que no incloem) realitzada entre les categories de les dues variables (les tendències de la seguretat lingüística i els diferents grups d'alumnes segons la primera llengua i el programa educatiu). En el gràfic, els percentatges de les columnes representen els resultats de la variable que es considera dependent (les tendències de la seguretat). En l'anàlisi de les taules de contingència hem recorregut habitualment a l'examen dels residus estandaritzats i ajustats segons el procediment de Haberman per fer un estudi més detallat de la relació entre les categories de les dues variables en cadascuna de les cel·les de la taula de contingència i poder tenir la seguretat (amb una probabilitat d'equivocar-se inferior a 0.05) que les diferències entre les freqüències observades i les freqüències esperades en aqueixa casella no són degudes a l'atzar (SÁNCHEZ CARRIÓN, 1996: 264-265; GARRIDO & ÁLVARO, 1995: 184-185).

21. És a dir, els percentatges de la tendència primera (Segur: +N+N) són menors que en la resta de grups.

22. *Supra*, pàg. 155.

Cal destacar que malgrat que les diferències entre els grups que apareixen reflectides en el gràfic 4 són reduïdes, l'anàlisi de dades confirma que considerades globalment són estadísticament significatives ($p < 0,00001$), i l'anàlisi dels residus estandaritzats i ajustats permet assegurar que les diferències entre els grups que s'han comentat tampoc no són degudes a l'atzar.

Pot sobtar la menor seguretat lingüística del grup d'alumnes catalanoparlants escolaritzats en els programes bilingües, ja que són en principi els que haurien de tenir un millor coneixement de la llengua catalana. Per a interpretar aquesta aparent contradicció no s'ha de caure en el parany de valorar la inseguretat lingüística com un fenomen negatiu. En el cas d'aquests alumnes només indica un percentatge relativament elevat de consciència (coneixement) de la normativa, que s'uneix a la utilització predominant de les formes lingüístiques tradicionals (no normatives). La inseguretat és, per tant, el resultat del coneixement de dos registres lingüístics (formal-normatiu i tradicional-no normatiu) combinat amb l'ús del registre menys normatiu, segurament perquè valoren que és el més adequat en els contextos comunicatius en què utilitzen habitualment la llengua catalana.

Com que la inseguretat és un motor del canvi lingüístic, aquesta manca de seguretat pot indicar una tendència al canvi, que només pot prendre un sentit: l'ús més freqüent de les formes normatives. Però, en tot cas, el que hauria de preocupar més és per què aquests alumnes no segueixen la normativa malgrat ser-ne conscients. Probablement, les causes són tres: la manca de difusió social de l'estàndard oral, la manca d'àmbits (a excepció de l'escola) on utilitzar els registres més formals i la distància que hi ha entre l'ús tradicional de la llengua en la comarca i els preceptes de la normativa lingüística.

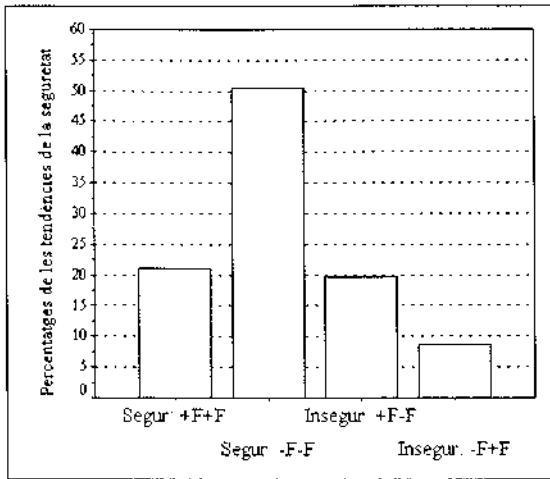
Pel que fa a la major seguretat lingüística dels alumnes castellanoparlants dels programes monolingües, seguretat basada tant en l'ús de les formes normatives com en l'ús de les no normatives, pensem que té dues causes que es complementen: a) el fet que aquests alumnes només tenen accés a un únic model de llengua, cosa que fa que siguin més segurs;²³ b) la manca de consciència de la normativa lingüística, que és el resultat del programa educatiu monolingüe que segueixen. Per tant, la seguretat d'aquest grup d'alumnes és una falsa seguretat, que és sobretot el resultat de la manca de competència sociolingüística (no tenen accés a una diversitat de registres), i de la manca de consciència de la normativa. Lògicament, l'ús del català que fan aquests alumnes és molt limitat.²⁴

L'altre grup relativament segur és el dels alumnes catalanoparlants i bilingües del programa monolingüe. La seua seguretat es basa en l'ús de les variants col·loquials tradicionals de la comarca. La interpretació que en fem té, però, la mateixa lògica: el coneixement del català que té aquest grup és degut sobretot al contacte amb el model de llengua familiar, ja que el programa educatiu que segueixen els proporciona poques ocasions d'usar la pròpia llengua en situacions formals. Per tant, és també una seguretat basada en la manca de competència sociolingüística (manca d'accés als registres formals), i la manca de consciència normativa.

23. Són alumnes que tenen molt poc de contacte amb el model de llengua col·loquial tradicional i, per tant, el seu coneixement de la llengua catalana es redueix al model de llengua de l'escola i, secundàriament, al dels mitjans de comunicació audiovisuals, tots dos de caràcter formal.

24. El 88,2% dels alumnes de primera llengua castellana del programa monolingüe que afirmen parlar bé o molt bé el català l'utilitzen poques vegades o mai, mentre que el 87,8% dels alumnes catalanoparlants dels programes bilingües l'usen moltes vegades o sempre. En general, l'anàlisi de la taula de contingència entre els grups de l'estudi i l'ús de la llengua mostren com l'ús del català augmenta en la mesura que és la primera llengua dels alumnes i en la mesura que es troba present en el seu programa educatiu. Les diferències trobades són estadísticament significatives ($p < 0,0001$).

1.4.2. Anàlisi de les variants més formals vs. les variants menys formals

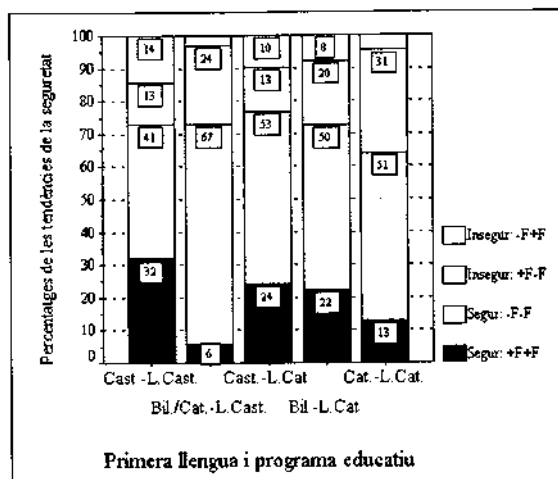

GRÀFIC 5: mitjana dels percentatges de les tendències de la seguretat lingüística en els ítems en què hi ha l'oposició entre una variable formal i una de menys formal

Es pot comprovar en el gràfic 5 que les tendències de la seguretat i de la inseguretat són bastant diferents quan l'oposició no es dona entre formes normatives i formes no normatives, sinó que s'estableix entre variants formals i variants col·loquials menys formals.²⁵ En aquest cas, la tendència dominant és la seguretat (71,6%), clarament decantada envers l'ús de les variants menys formals (50,4%), que també són les usades tradicionalment en la comarca. En conjunt, la percepció que les formes tradicionals menys formals són preferibles (59%) supera la creença que són preferibles les variants més formals (41%).

En el gràfic 6 hi ha les tendències de la seguretat en l'ús de les variables que, tot i ser normatives, estan caracteritzades per tenir un grau distint de formalitat (i d'ús tradicional) segons els diversos grups de jòvens. A primera vista s'hi observa que les disparitats en les tendències entre els grups són molt més evidents que en el cas anterior, la qual cosa pot indicar que els jòvens són més conscients de les diferències que hi ha entre variants amb diferent grau de formalitat que no de les diferències entre les variants normatives o no normatives que s'han vist en el gràfic 4. A més a més, les desigualtats entre les tendències representades en el gràfic són estadísticament significatives ($p < 0,00001$) si es consideren globalment.

25. Per a interpretar les etiquetes s'ha de recordar que primer es fa referència a la valoració de la forma lingüística i en segon lloc a l'ús que se'n fa. Per tant, "Segur: +F+F" es refereix al percentatge de casos en què l'alumnat considera preferible la variant més formal i la utilitza; "Segur: -F-F" es refereix al percentatge de casos en què l'alumnat considera preferible la variant tradicional menys formal i la utilitza; "Insegur: +F-F" indica el percentatge de casos en què es considera preferible la variant més formal però s'usa la tradicional menys formal; i "Insegur: -F-F" indica el percentatge de casos en què es considera preferible la variant tradicional menys formal però s'usa la més formal.

GRÀFIC 6: percentatges de les tendències de la seguretat en l'ús de les variants més o menys formals segons els diferents grups d'alumnes

Cal destacar especialment les tendències següents, cap de les quals no és deguda a l'atzar: a) el reduït grau de seguretat en l'ús de les variants més formals dels alumnes bilingües i catalanoparlants escolaritzats en el programa monolingüe i dels alumnes catalanoparlants del programa bilingüe, que contrasta amb els percentatges més elevats de la resta de grups, especialment del grup d'alumnes castellanoparlants del programa monolingüe; b) l'elevat percentatge de seguretat en l'ús de les variants tradicionals menys formals dels alumnes bilingües i catalanoparlants escolaritzats en el programa monolingüe, que contrasta sobretot amb la seguretat més reduïda dels alumnes castellanoparlants del programa monolingüe; c) l'elevat grau d'inseguretat (en el sentit de valorar com a més adequada la variant formal però usar la variant tradicional menys formal) dels alumnes de primera llengua catalana escolaritzats en els programes bilingües, que contrasta amb la menor inseguretat en aquest mateix sentit dels alumnes castellanoparlants, tant els del programa monolingüe com els dels programes bilingües; d) la inseguretat relativament elevada del grup castellanoparlant del programa monolingüe en el sentit de valorar com a més adequada la variant menys formal i tradicional però utilitzar preferentment la variant formal menys tradicional. Aquesta inseguretat contrasta amb la inseguretat molt més baixa en aquest mateix sentit del grup bilingüe i catalanoparlant del programa monolingüe i del grup catalanoparlant del programa bilingüe.²⁶

Aquests resultats tenen una interpretació semblant als resultats obtinguts en analitzar les variants normatives o no normatives, però ara les dades són més conclouents, segurament pel fet, ja apuntat, que els alumnes són més conscients de les diferències en el nivell de formalitat o en l'ús tradicional de les formes lingüístiques que no de les diferències entre formes normatives o no normatives.

Igual que en l'apartat anterior, els alumnes que tenen una condició lingüística més decantada envers el català i major contacte amb el model de llengua tradicional (bilingües i catalanoparlants escolaritzats en castellà, i catalanoparlants escolaritzats en llengua catalana) són

26. Totes les diferències entre grups comentades en aquest paràgraf són estadísticament significatives ($p < 0,05$).

més proclius a l'ús de les formes tradicionals, que en l'apartat anterior es caracteritzaven per ser formes no normatives i ara es caracteritzen pel menor grau de formalitat. En el cas dels alumnes dels programes bilingües, la major consciència lingüística els provoca inseguretat en el sentit de considerar adequada la variant formal però utilitzar habitualment la variant tradicional menys formal. En els alumnes bilingües i catalanoparlants del programa monolingüe, la menor consciència lingüística els permet valorar les variants tradicionals com a més adequades, cosa que fa augmentar la seua seguretat en l'ús d'aquestes variants molt per damunt de la resta de grups. Lògicament, aquests dos grups d'alumnes es caracteritzen alhora perquè presenten un grau més reduït de seguretat en l'ús de les variants més formals que la resta de grups.

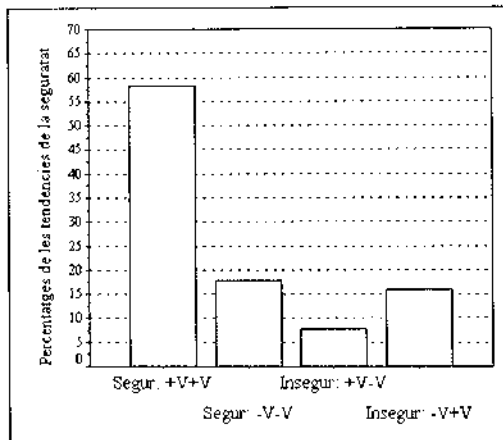
Per últim, el percentatge relativament alt d'inseguretat dels alumnes castellanoparlants del programa monolingüe en el sentit —que pot semblar menys lògic— d'estimar com a més adequada la variant menys formal i tradicional però usar predominantment les variants més formals (que en l'apartat anterior també s'ha trobat referit a les variants normatives), podria valorar-se com una possible manca de competència sociolingüística —en el sentit emprat per Canale i Swain (1980) i Canale (1983)—, però també és possible que aquests alumnes valoren com a més adequat el model de llengua parlat efectivament pels catalanoparlants que no el model de llengua escolar, més formal i amb un elevat component de llengua escrita.

En resum, una altra vegada s'ha constatat que els alumnes amb major contacte amb el model lingüístic col·loquial tradicional i amb una condició lingüística més decantada envers la llengua catalana (els alumnes bilingües i catalanoparlants dels programes monolingües i els alumnes catalanoparlants dels programes bilingües) són els que utilitzen en major grau les formes lingüístiques tradicionals, que en aquest cas coincideixen amb les variants menys formals. Quan aquest contacte amb el model de llengua tradicional coincideix amb l'escolarització en els programes educatius bilingües, la major competència sociolingüística provoca inseguretat en els alumnes, ja que utilitzen les variants tradicionals familiars però, alhora, són conscients del major nivell de formalitat de la variant no tradicional i més formal, que avaluen com a més adequada. En canvi, quan els alumnes amb molt de contacte amb el model lingüístic col·loquial tradicional es troben escolaritzats en els programes educatius vehiculats en castellà, la menor competència sociolingüística els impedeix tenir un grau de consciència alt de les variants lingüístiques més formals, cosa que els permet d'utilitzar el model de llengua tradicional amb una seguretat superior a la resta de grups.

Els alumnes castellanoparlants dels programes vehiculats en la seua primera llengua mostren una relació molt intensa amb les dues tendències basades en l'ús de les variants més formals: la seguretat per considerar-les preferibles i utilitzar-les alhora, i la inseguretat per considerar preferibles les variants tradicionals menys formals però, per contra, usar les variants més formals. Aquest resultat pot ser degut a la manca de competència sociolingüística, però de signe contrari a la que s'ha comentat referida als alumnes catalanoparlants i bilingües escolaritzats en castellà. En aquest cas, la manca de contacte dels alumnes castellanoparlants escolaritzats en castellà amb el model lingüístic col·loquial tradicional implica que l'únic accés que tenen a la llengua catalana és a través del model de llengua més formal de l'escola i dels mitjans de comunicació audiovisuals. Per tant, només tenen un model de llengua a seguir, cosa que proporciona una certa seguretat lingüística. Malgrat això són alumnes que en general utilitzen molt poc o gens la llengua catalana. L'elevat percentatge relatiu d'alumnes d'aquest grup que són insegurs per considerar preferibles les variants menys formals però utilitzar les més formals podria deure's al fet que alguns d'aquests alumnes valoren com a més adequat el model de llengua tradicional que utilitzen la major part dels catalanoparlants que no el seu model de llengua, més formal, basat en el model de la llengua escrita i, en definitiva, marcat com a poc habitual.

1.4.3. Anàlisi de les formes normatives valencianes vs. les formes normatives no valencianes

Només s'han inclòs en el test dos ítems que es poden classificar únicament des d'aquest punt de vista, encara que també n'hi ha d'altres (com per exemple els referits a les formes reforçades o sense reforçar del demostratiu de proximitat o a les formes d'alguns ordinals) que d'alguna manera també incorporen aquest component. Malgrat que el nombre reduït d'ítems pot provocar dubtes en la valoració dels resultats, pensem que són variables que estan ben triades i que, per tant, són representatives del fenomen que s'estudia. També s'ha de tenir present que per als alumnes (almenys per a alguns grups d'alumnes), les diferents varietats dialectals poden relacionar-se amb un diferent nivell de prestigi.

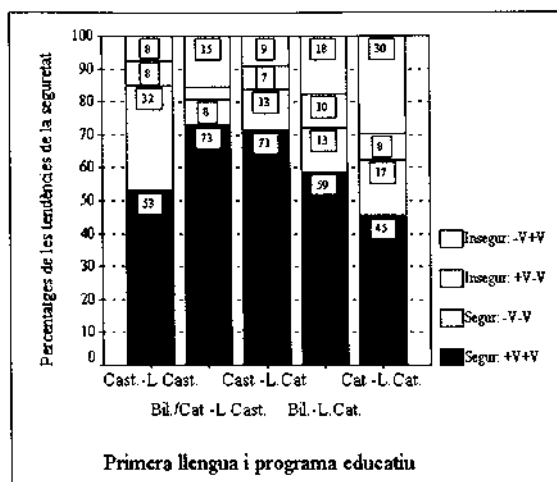
GRÀFIC 7: mitjana dels percentatges de les tendències de la seguretat lingüística en els ítems en què hi ha l'oposició entre una variable normativa valenciana i una de no valenciana

En el gràfic 7 s'observa un perfil de les tendències dins de la seguretat o la inseguretat lingüístiques molt diferent al dels gràfics anteriors.²⁷ En aquest cas predomina amb molta claredat la seguretat en l'ús de les formes normatives valencianes (58,2%), que triplica molt amplament la seguretat en l'ús de les formes d'altres varietats dialectals (17,9%). La inseguretat dominant es dona en el sentit de considerar preferibles les formes procedents d'altres varietats geogràfiques catalanes però utilitzar les formes valencianes (16,1%), que duplica l'altre sentit de la inseguretat (7,9%). En conjunt, és clarament majoritari l'ús de les formes valencianes —suma de les alçades de la primera i de la quarta columnes—, que arriba al 74,3%.

Les tendències que es mostren en el gràfic 8 són coherents amb les estudiades en els apartats anteriors, i són estadísticament significatives ($p = 0,00430$). El primer grup (alumnes de

27. Per a interpretar les etiquetes de la llegenda s'ha de tenir present que primer fan referència a la valoració de la forma lingüística i en segon lloc a l'ús que se'n fa. Per tant, "Segur. +V+V" es refereix al percentatge de casos en què l'alumnat considera preferible la variant valenciana i la utilitza; "Segur. -V-V" es refereix al percentatge de casos en què l'alumnat considera preferible la variant no valenciana i la utilitza; "Insegur. +V-V" indica el percentatge de casos en què es considera preferible la variant valenciana però s'usa la no valenciana; i "Insegur. -V+V" indica el percentatge de casos en què es considera preferible la variant no valenciana però s'usa la valenciana.

primera llengua castellana escolaritzats en castellà) destaca per la seguretat en l'ús de les variants no valencianes (31,8%). Els grups segon (catalanoparlants i bilingües escolaritzats en castellà) i tercer (castellanoparlants escolaritzats en llengua catalana) destaquen clarament per la seguretat en l'ús de les variants valencianes (73,1% i 71,4% respectivament). Per últim, el grup cinquè (alumnes catalanoparlants dels programes bilingües) és el més insegur en l'ús de les variants morfosintàctiques autòctones (29,7%). No és que no les utilitze, ja que l'ús real és del 75%, sinó que destaca sobre la resta de grups per la inseguretat en el seu ús, ja que opina en un grau important que són preferibles les variants no valencianes.²⁸

GRÀFIC 8: percentatges de les tendències de la seguretat en l'ús de les variants normatives valencianes (o no valencianes) segons els diferents grups d'alumnes

Sembla, per tant, que per al primer i el cinquè grups les variants foranes tenen un important component de prestigi, encara que possiblement per raons diferents: per al primer grup perquè hi té un accés més habitual a través del model de llengua escolar i dels mitjans de comunicació, mentre que no deu tenir un accés igualment fàcil a l'ús de les variants tradicionals.²⁹ Per al cinquè grup és possiblement el resultat del major coneixement lingüístic i del prestigi que el català central té molt sovint entre els parlants amb una major conscienciació lingüística. Un altre element que s'aprecia clarament en el gràfic són les tendències que es donen entre els grups tercer, quart i cinquè. S'hi pot veure com mentre que la seguretat en l'ús de les formes valencianes minva d'una manera progressiva en aquests grups, augmenta de manera complementària i progressiva la inseguretat per considerar millors les formes foranes i emprar, en canvi, les formes locals. Es tracta, doncs, d'unes tendències que estarien relacionades amb la millora progressiva de la condició lingüística dels alumnes, però apareixen sobretot entre els alumnes dels programes bilingües. Aquestes tendències permeten formular la

28. Totes les diferències comentades entre els grups són estadísticament significatives ($p < 0,05$), excepte la seguretat del grup bilingüe i catalanoparlant del programa monolingüe en l'ús de les formes valencianes.

29. Encara que també és possible que els alumnes d'aquest grup les avaluen com a preferibles simplement perquè són menys habituals o més desconegudes per a ells.

hipòtesi que els alumnes dels programes educatius bilingües utilitzen habitualment les formes normatives valencianes, però en la mesura que augmenta la seua conscienciació lingüística (que està directament relacionada amb la presència del català com a primera llengua) augmenta també la percepció del prestigi de les variants lingüístiques foranes (que en aquest cas són identificables amb una varietat prestigiosa com és el català central) i augmenta correlativament la inseguretats per utilitzar les formes valencianes però considerar preferibles les no valencianes.

1.5. *Conclusions de l'anàlisi de la seguretat lingüística*

Els resultats obtinguts apunten tots en la mateixa direcció. Hi ha dades per a pensar que els jòvens de l'Alacantí són insegurs en l'ús de la llengua catalana. És un resultat que no ha de sorprendre després d'haver comprovat la inseguretats general dels parlants de les llengües minoritzades en altres contextos, sobretot quan a la condició de llengua minoritzada s'uneix la de ser parlants d'una varietat lingüística perifèrica respecte de les zones on irradien els usos lingüístics que es consideren més prestigiosos i que tenen més pes a l'hora d'elaborar la normativa lingüística.

Però sobretot, les dades informen que els alumnes més insegurs en l'ús de la llengua catalana són els que tenen una millor formació lingüística en català, per ser la seua primera llengua i, a més, per haver assistit a programes educatius vehiculats principalment en català. La distància entre la normativa i el model de llengua col·loquial-tradicional i la manca d'un model de llengua formal conegut i acceptat per la majoria són, al nostre criteri, les causes principals d'aquesta inseguretats. Encara que no s'ha de considerar automàticament la inseguretats lingüística com una cosa negativa, aquest resultat fa que plantejem les mancances i, sobretot, les febleses de l'ensenyament de la llengua catalana. No és, òbviament, un problema exclusiu de la institució escolar, sinó que es tracta d'una situació general de la comunitat lingüística catalanoparlant, que en el cas del País Valencià s'agreuja segurament respecte d'altres territoris on s'ha avançat més en el procés de normalització lingüística.³⁰ Però és en la institució escolar on aquest problema es presenta diàriament sota múltiples formes i, a més, es tracta d'un dels àmbits on s'hauria de començar a solucionar.

Al llarg de l'article s'ha vist que mentre els alumnes de primera llengua castellana del programa monolingüe són els més segurs en l'"ús" de la llengua catalana —i col·loquem "ús" entre cometes perquè és una llengua que no utilitzen massa—, els alumnes de primera llengua catalana dels programes bilingües, que són els que més utilitzen el català són, paradoxalment, els més insegurs en aquest ús. D'altra banda, l'anàlisi de les relacions entre la seguretat i les altres variables sociolingüístiques de l'estudi ha mostrat que la seguretat no està relacionada amb les variables sociolingüístiques més generals (com ara el sexe o la classe social) i sí que ho està en canvi amb altres variables que s'han considerat un índex de la catalanitat lingüística dels enquestats o de la seua identitat valenciana. Aquest resultat ha estat interpretat a partir de la influència del context, ja que s'han ressenyat estudis que indiquen que la seguretat o la inseguretats en l'ús de les llengües majoritàries sol estar relacionada amb la mobilitat social, mentre que s'ha interpretat que en el cas de les llengües minoritzades pot estar relacionada

30. En les poblacions de l'Alacantí i en les de les comarques veïnes (sobretot conforme s'avança cap a la frontera lingüística) és freqüent escoltar expressions referides a la baixa qualitat que hi té la llengua catalana. Són expressions del tipus "aquí parlem molt mal el valencià", que al capdavall vénen a indicar la inseguretats lingüística dels parlants.

amb altres factors que tenen a veure amb el procés de normativització, les relacions de prestigi entre les varietats dialectals o la influència de la llengua majoritària.

Una novetat metodològica que hem introduït en el present treball és l'anàlisi de les tendències de la seguretat o la inseguretat lingüístiques, és a dir, l'examen del sentit que pren la seguretat o la inseguretat lingüístiques. Si bé es pot ser igualment segur si s'avalua com a preferible i s'usa preferentment tant una variant lingüística admesa per la normativa com una de proscriu, o una variable més formal enfront d'una altra de col·loquial, és evident que des del punt de vista de l'establiment i l'acceptació d'un model de llengua no és igual una tendència que l'altra, i tampoc no és indiferent el sentit del procés pel que fa a l'avaluació dels resultats dels programes educatius.

L'anàlisi d'aquestes tendències mostra que els alumnes catalanoparlants escolaritzats en la pròpia llengua són insegurs sobretot perquè malgrat que són globalment conscients de quines formes lingüístiques són preferibles o més adequades —tant pel que fa a l'ús normatiu com pel que fa al grau de formalitat o al prestigi dins del domini lingüístic— tenen tendència a utilitzar les formes tradicionals de la comarca. Enfront d'aquest grup, els alumnes catalanoparlants i bilingües familiars escolaritzats en castellà són relativament segurs en l'ús lingüístic, però aquesta seguretat es basa en l'ús de les formes tradicionals que, a la vegada, avaluen com a preferibles, malgrat que solen ser les menys normatives o les menys formals. Aquest efecte ha estat assenyalat també en altres contextos lingüístics, com és el cas del francès:

De fait, l'apprenant prend pour norme, c'est-à-dire légitime tel ou tel usage dont il est imprégné par son entourage, usage qui n'est pas nécessairement standardisé scolairement. (BOUSMAN & GIOT & MÉNAGER, 1993: 53).

Per tant, s'han d'interpretar les diferències entre aquests dos grups d'alumnes com un resultat del programa educatiu, ja que en aquest darrer cas el fet d'assistir a un programa monolingüe —on el català només té presència com a assignatura— implica segurament una menor consciència de la normativa i de l'ús formal de la llengua catalana.

La interpretació de la major seguretat —relativa, com en tots els casos— dels alumnes castellanoparlants escolaritzats en el programa monolingüe, seguretat que es basa en l'ús de les formes lingüístiques normatives, més formals o no valencianes, resulta més ambigua. S'ha apuntat al llarg del capítol diverses possibilitats sense decidir-nos per cap. Així, s'ha dit que aquesta seguretat podria ser el resultat d'un estil d'ensenyament lingüístic diferent, basat més en l'aprenentatge de la normativa que no en l'ús de la llengua; també s'ha dit que podria ser que aquests alumnes tinguessin una menor competència sociolingüística —motivada per la manca d'ús del català— que els portés a valorar com a millors aquelles formes que interpreten que són menys usuals, de manera que la falta d'un model de referència clar els portaria cap a processos d'hipercorrecció; una altra possibilitat a valorar és que aquests alumnes —que es troben més allunyats de l'ús real de la llengua—, tinguen accés a la llengua catalana fonamentalment per mitjà del model de la llengua escrita —llibres de text o de lectura— i dels mitjans de comunicació; aquests models tenen un caràcter formal i, a més, es troben allunyats del model tradicional de la localitat; per contra, aquesta situació no es donaria en els alumnes catalanoparlants, ja que en aquest cas són els alumnes els que aporten a l'escola el model de llengua familiar, que seria proper als usos lingüístics tradicionals de la localitat.

Una vegada arribats en aquest punt cal decantar-se per una interpretació que a partir d'alguna —o algunes— d'aquestes hipòtesis explique els resultats obtinguts. Pensem que els elements claus per a la interpretació són l'ús lingüístic, que es relaciona directament amb el contacte amb el model de llengua col·loquial tradicional de la comarca, i l'adquisició d'una major o menor competència comunicativa com a resultat del programa educatiu que seguei-

xen. Hom pot veure aquestes conclusions esquematitzades en el quadre següent, on només hi ha inclòsos els grups més representatius en l'anàlisi de les tendències de la seguretat o la inseguretat lingüístiques:

TAULA 2: relacions entre l'ús lingüístic, el contacte amb el model de llengua tradicional i els programes educatius amb les tendències de la seguretat lingüística.

	Ús del català	Contacte amb el model lingüístic col·loquial-tradicional	Programa educatiu bilingüe	Tendència de la seguretat lingüística
Alumnes castellano parlants del programa monolingüe	Baix	Molt poc	No	Segur en l'ús de les variants més formals o normatives
Alumnes bilingües i catalano parlants del programa monolingüe	Mitjà	Molt	No	Segur en l'ús de les variants menys formals o menys normatives
Alumnes catalano parlants dels programes bilingües	Alt	Molt	Sí	Insegur en l'ús de les variants menys formals o menys normatives

Hi ha algun aspecte d'aquesta interrelació que convé aclarir millor. En concret s'ha vist que els alumnes castellano parlants dels programes monolingües són els que més destaquen per valorar com a preferibles les variants més formals (o normatives, o no valencianes), cosa que contribueix a la seguretat relativament elevada que mostren en l'ús d'aquestes variants. Per contra, els alumnes bilingües i catalano parlants que assisteixen als mateixos programes no semblen tenir el mateix grau de consciència de l'ús de les variants més formals. Aquest fet porta a pensar que segurament és l'ús lingüístic i el contacte que implica amb el parlar tradicional l'element central de l'esquema, ja que els alumnes amb un ús lingüístic elevat i un major contacte amb aquest model lingüístic tenen tendència a seguir-lo, mentre que els alumnes amb un ús lingüístic reduït i poc contacte amb la parla tradicional no segueixen aquest model, almenys en el mateix grau. A partir d'aquest element central —l'ús lingüístic i el contacte amb el model de llengua col·loquial-tradicional—, la menor o major competència sociolingüística, producte de l'ús lingüístic escolar en diferents situacions comunicatives, és la que duria els alumnes a ser segurs —o insegurs— en l'ús d'aquestes formes tradicionals. Tampoc no convé oblidar la hipòtesi prèviament formulada en el sentit que el factor prestigi té un pes molt important per a explicar la seguretat lingüística en l'ús de les variables en què s'enfronta una forma normativa valenciana a una forma normativa d'altra procedència geogràfica.

S'ha pogut comprovar que la inseguretat lingüística està molt relacionada amb totes aquelles variables sociolingüístiques que són índex de la catalanitat lingüística dels alumnes o de la identitat valenciana, i normalment en el mateix sentit: els alumnes lingüísticament més valencianitzats o que s'identifiquen més amb la identitat valenciana són els que es mostren generalment més insegurs en l'ús del català. Aquesta relació pot considerar-se una confirmació de la fiabilitat dels resultats obtinguts en analitzar les relacions entre els diferents grups d'alumnes i la seguretat —o la inseguretat— lingüístiques.

Per contra, també s'ha constatat que no hi ha una relació massa definida entre la seguretat lingüística i altres variables sociolingüístiques com ara el sexe o la classe social. Aquests resultats, diferents als obtinguts en altres investigacions realitzades en contextos diferents, els hem interpretat a partir de la situació de minorització lingüística que pateix la llengua catalana al País Valencià: la minorització explicaria que en el nostre context la seguretat lingüística no estiga relacionada amb la mobilitat social, que sí sol estar relacionada amb factors com ara el sexe o la classe social. Per contra, aquesta condició de llengua minoritzada sí que explica-

ria les relacions entre la seguretat lingüística en l'ús del català i les variables que s'han considerat índexs de catalanitat lingüística o d'identitat valenciana. Aquesta relació va sempre en el mateix sentit: són els alumnes d'una major catalanitat lingüística o d'una major identitat valenciana els que presenten una menor seguretat lingüística en l'ús de la llengua catalana.

Tots els elements repassats fins ara condueixen a dues conclusions pel que fa al model de llengua. D'una banda, cal destacar el pes importantíssim que té el model de llengua col·loquial tradicional en la configuració del model de llengua dels alumnes. És evident que qualsevol reforma normativa que acoste el model de llengua normatiu o més formal al model de llengua tradicional té moltes possibilitats de ser acceptat pels usuaris i, a més, reduirà la inseguretat en l'ús de la llengua. D'altra banda, la inseguretat lingüística és un índex de canvi lingüístic, i el fet que el grup més insegur siguin els alumnes catalanoparlants dels programes educatius bilingües (grup que considerem més influent en la configuració del futur model d'ús lingüístic), indica que cal esperar que la tendència al canvi que protagonitzen aquests alumnes (és a dir, la inseguretat en el sentit de valorar les variants més formals o normatives com a preferibles malgrat no usar-les habitualment) s'aferme amb el pas del temps, i aquest canvi només pot avançar en la direcció d'una major utilització de les variants lingüístiques normatives o més formals.

BIBLIOGRAFIA

- BADIA I MARGARIT, A. M. (1994), *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- BALDAQUÍ ESCANDELL, J. M. (2000), *Els programes educatius bilingües a la comarca de l'Alacantí. Estudi sociolingüístic*. Tesi doctoral inèdita [en curs de publicació]. Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat d'Alacant.
- BLAS ARROYO (1993), *La interferència lingüística en València. Direcció: catalánÆ castellano*. Castelló de la Plana, Universitat Jaume I.
- BOUSMAN, I. & J. GIOT & N. MÉNAGER (1993), "L'insécurité linguistique du point de vue de l'enseignement" dins de *Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain*, 19, núms. 3-4, pàgs. 51-57.
- CANALE, M. (1983), "From communicative competence to communicative language pedagogy", dins de J. C. RICHARDS & R. W. SMITH (eds.), *Language and Communication*. Londres, Longman, pàgs. 2-27.
- CANALE, M. & M. SWAIN (1980), "Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing", dins de *Applied Linguistics*, 1, pàgs. 1-47.
- FABRA, P. (1933⁷), *Gramàtica catalana*. Barcelona, IEC [la 1a edició data del 1918].
- FABRA, P. (1984¹¹), *Gramàtica catalana*. Barcelona, Teide [la 1a edició data del 1956].
- GARRIDO LUQUE, A. & J. L. ÁLVARO ESTRAMIANA (1995), *Técnicas de análisis estadístico en ciencias sociales*. Madrid, Universidad Complutense.
- LABOV, W. (1982³), *The Social Stratification of English in New York City*, Center for Applied Linguistics, Washington D. C.
- LABOV, W. (1983), *Modelos sociolingüísticos*. Madrid, Cátedra.
- LEPICQ, D. & R. Y. BOURHIS (1994), "Psychologie sociale et aménagement linguistique: le cas du Québec", dins de *Canadiana Romanica*, 8, pàgs. 409-433.
- LÓPEZ MORALES, H. (1979), *Dialectología y sociolingüística. Temas puertorriqueños*. Madrid, Playor.
- LÓPEZ MORALES, H. (1989), *Sociolingüística*. Madrid, Gredos.
- MARTÍN BUTRAGUEÑO, P. (1993), "El control individual de las reglas sociolingüísticas", dins de *Revista Española de Lingüística*, 23, núm. 2, pàgs. 333-357.
- OWENS, T. W & P. M. BAKER (1984), "Linguistic insecurity in Winnipeg: Validation of a Canadian index of linguistic insecurity", dins de *Language in Society*, 13, pàgs. 337-350.
- SÁNCHEZ CARRIÓN, J. J. (1996), *Manual de análisis de datos*. Madrid, Alianza (1a reimp.).
- SEGURA I LLOPES, J. C. (1996), *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*. Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- SOLÀ, J. (1982³), *Estudis de sintaxi catalana /2*. Barcelona, Edicions 62.
- SWIGGERS, P. (1993), "L'insécurité linguistique: du complexe (problématique) à la complexité du problème", dins de *Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain*, 19, núms. 3-4, pàgs. 19-29.